

MOTIVACIJA ZA UČENJE TUJIH JEZIKOV IN ODNOS DO NJIH V KONTEKSTU FUNKCIONALNE VEČJEZIČNOSTI V DRUŽINSKEM OKOLJU

JERNEJ ČELOFIGA & ALJA LIPAVIC OŠTIR

Potrjeno/Accepted

9. 7. 2024

Univerza v Maribor, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija

Objavljeno/Published

23. 8. 2024

KORESPONDENČNI AVTOR/CORRESPONDING AUTHOR

alja.lipavic@um.si

Izvleček/Abstract

Študija preučuje jezikovna stališča, motivacije za učenje jezikov in večjezičnost v družinah dnevnih čezmejnih migrantov (DČM) iz Slovenije v Avstrijo. Osredinja se na vpliv vsakodnevnega potovanja med delom v Avstriji in domom v Sloveniji na rabo jezika in družinsko jezikovno politiko. Anketa med srednješolci v severovzhodni Sloveniji razkriva jezikovne identitete in motivacije, pri čemer primerja stanje v družinah, kjer so DČM, s tistimi, v katerih starši ne sodijo med DČM. Študija zapolnjuje vrzel v raziskavah jezikovnih stališč in učnih strategij med otroki DČM, zlasti glede nemščine. Primerjalna analiza z mlajšimi otroki in študenti v Sloveniji in na Slovaškem poudarja nenehno naravo kulturnih identifikacij in prilagajanje jeziku.

Ključne besede:

funkcionalna večjezičnost, jezikovna politika v družini, jezikovna stališča, dnevni čezmejni migranti.

Motivation for and Attitudes Towards Foreign Language Learning in the Context of Functional Multilingualism in the Family Environment

The article examines language attitudes, motivations for language learning, and multilingualism in families of cross-border workers (CBW) from Slovenia to Austria. It focuses on how daily travel between work in Austria and home in Slovenia influences language use and family language policy. Surveying secondary school children in northeastern Slovenia, it identifies language identities and motivations, comparing those with CBW parents to those without. The study fills a research gap on language attitudes and learning strategies among CBW children, especially regarding German. Comparative analysis with younger children and students in Slovenia and highlights the complex dynamics of language policy and adaptation in migrant families.

Keywords:

functional multilingualism, language policy in the family, language attitudes, cross-border workers.

UDK/UDC

81'246:331.556.48

DOI <https://doi.org/10.18690/rei.17.Spec.Iss.4574>

Besedilo / Text © 2024 Avtor(ji) / The Author(s)

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons CC BY Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna.

Uporabnikom je dovoljeno tako nekomercialno kot tudi komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela. (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

University of Maribor Press

Uvod

Dandanašnji so že dolgo preživete predstave o homogeni enojezični podobi tipičnega razreda v slovenski osnovni šoli, v katerem enojezično vzgojeni slovenski učenci in učenke svojo večjezičnost razvijajo skozi formalni in neformalni pouk tujih jezikov. Šolo namreč, vsaj v urbanih središčih, obiskuje delež tistih, ki so večjezični zaradi rabe več jezikov v družini ali pa razvijajo svojo večjezičnost, saj se v okolju govori jezik, ki ni njihov prvi jezik. Gre za učence in učenke iz mešanih družin ali pa otroke migrantov. Ob teh obiskujejo šolo tudi učenci oz. učenke, ki so "notranje večjezični", kar pomeni, da so (vsaj pasivno) usvojili dve različni zvrsti slovenskega jezika ali več. Vemo, da jezikovne situacije v šolah danes v velikem številu držav odpirajo različna vprašanja o usvajanju oz. učenju jezika okolja v razmerju s prvimi jeziki otrok migrantov (gl. npr. Delucchi Danhier, R., in Mertins, 2018). Del teh vprašanj sodi na področje konkretne jezikovne in šolske politike, obenem pa se tičejo tudi identifikacije posameznikov z jeziki in razvijanja njihove večjezičnosti. Ob neki splošni predstavi, da otroci iz družin migrantov govorijo doma enega od jezikov, ki ni večinski jezik okolja v Sloveniji, se pridružuje tudi vrsta kontekstov v družinah, ki sicer uporabljajo slovenščino kot prvi jezik. Gre za kontekste migracij v slovenskih družinah, ki vplivajo na razvijanje funkcionalne večjezičnosti otrok. S tem mislimo na situacije, v katerih sta oba starša ali je eden od njiju migrant v drugih jezikovnih okoljih, in situacije, kjer sta oba starša ali je eden od njiju dnevni čezmejni migrant v sosednjo državo. Ob vsem tem smo izpustili situacije, v katerih gre za avtohtone manjšine v Sloveniji. Če sklenemo, lahko ugotovimo, da potekata razvijanje funkcionalne večjezičnosti in identificiranje z različnimi jeziki in zvrstmi danes v slovenskem prostoru (najverjetneje?) zelo različno, saj ga določa družinsko okolje, seveda pa tudi različni družbeni dejavniki, kar pa ni tema tega prispevka. V prispevku poskušamo odgovoriti na raziskovalni vprašnji, ki izhajata iz nekaterih naštetih situacij. Vprašnji se tičeta jezikovne identifikacije in motivacije za učenje tujih jezikov pri dijakih oz. dijakinjah iz srednjih šol na severovzhodu Slovenije, katerih enega od staršev ali oba uvrščamo v skupino dnevnih čezmejnih migrantov iz Slovenije v Avstrijo. Vprašanje jezikovnih identifikacij in motivacije za učenje tujih jezikov je smiselno primerjati s podatki za skupino dijakov oz. dijakinj, katerih starši ne sodijo med dnevne čezmejne migrante. Opravljena je bila kvantitativna analiza (anketa, n = 358) in njeni rezultati bodo primerjani tudi z rezultati neobjavljene analize jezikovnih identifikacij v skupini učencev oz. učenk iz osnovnih šol (od petega do devetega razreda), ki v družini kot najpogostejši (ali edini)

jezik uporabljajo enega od jezikov migrantov v Sloveniji (Lipavac Oštir in Jazbec, 2013). Rezultati o jezikovnih identifikacijah dijakov oz. dijakinj bodo primerjani tudi z raziskavo o stališčih do jezikov pri dijakih oz. dijakinjah v Sloveniji in na Slovaškem (Lipavac Oštir in Muzikačova, 2021). Primerjave z navedenimi raziskavami bodo omogočile ne samo primerjavo s skupino dijakov oz. dijakinj, katerih oba starša ali eden od njiju sodi med dnevne čezmejne migrante, ampak bodo omogočile sopostavljanje empiričnih podatkov, ki temeljijo na kvantitativnih metodah oz. anketiranju.

Ob tem je treba poudariti, da v slovenskem prostoru nimamo raziskav, ki bi ugotavljale odnose do jezikov, motivacijo in razvijanje funkcionalne večjezičnosti v primeru družin dnevnih čezmejnih migrantov, obstaja samo nekaj raziskav, ki se osredinjajo na same dnevne čezmejne migrante (Lipavac Oštir, 2018a; 2018b; Tibaut, 2023) in ne na njihove otroke. S tem poskušamo zapolniti raziskovalno vrzel in obenem pokazati pomembnost upoštevanja posameznih skupin dijakov oz. dijakinj glede na funkcionalno večjezičnost v njihovem okolju.

Dnevni čezmejni migranti iz Slovenije v Avstrijo in funkcionalna večjezičnost v njihovih družinah

Področje raziskovanja razvijanja večjezičnosti pri dnevnih čezmejnih migrantih (v nadaljevanju DČM) je v Evropi novo raziskovalno področje in ga lahko za zdaj omejimo samo na tri regionalne prostore: Luksemburg s sosednjimi državami (Wille, 2012), vzhodna Slovenija/Avstrija (Lipavac Oštir, 2018a; Lipavac Oštir, 2018b in Tibaut, 2023) ter Srbija/Madžarska (Gábrity, 2012). Razvijanje funkcionalne večjezičnosti in razvijanje jezikovnih strategij, ki jih posameznik in skupine ob tem uporabljajo, se razlikujejo od tradicionalne predstave o migrantih, ki se preselijo v neko drugo državo kot družina ali posamezniki. Osnovna razlika je v tem, da se DČM dnevno vračajo v okolje, iz katerega izvirajo (tipični dnevni čezmejni migranti po Wille, 2017). Definicija EU (Uredba sveta, št. 1408/71) sicer govori o vračanju najmanj enkrat na teden, vendar omenjene raziskave večjezičnosti izhajajo iz situacij, ko DČM dnevno potujejo preko meje na delovno mesto in se po končanem delu vračajo domov.

Za razliko od opisanih se nekateri posamezniki preselijo v sosednjo državo ter se dnevno vračajo v okolje, iz katerega izvirajo, na delo (atipični dnevni čezmejni migranti po Wille, 2017). Ti dnevni premiki preko meje pomenijo menjavanje jezika in kulture. Situacije so seveda zelo različne. V določenih primerih lahko govorimo o

jezikovnem kontinuumu (DČM iz Nemčije, ki se vozijo na delo v Luksemburg), o nekakšnem delnem jezikovnem kontinuumu (DČM iz madžarske manjšine v Vojvodini, ki razpolagajo z različnimi jezikovnimi kompetencami v madžarščini in se vozijo dnevno na delo na Madžarsko v Szeged in okolico) in o odsotnosti kontinuumu (DČM s slovenščino kot J1, ki se dnevno vozijo na delo v Avstriji). Te tri opcije seveda niso enoznačne, saj so zelo odvisne od jezikovnih biografij posameznikov. Primer: nekdo, ki je prvih štirinajst let kot otrok slovenskih migrantov preživel na Bavarskem in se nato preselil v Slovenijo, po zaključeni srednji šoli pa se kot DČM vozi na delo v Avstrijo, menjavanje jezika in kulture vsekakor doživlja drugače kot DČM, ki nima migrantske izkušnje iz otroštva. Veliko bolj zapletena je situacija pri menjavanju kulturnega okolja, saj so tukaj podobnosti na dveh straneh iste meje lahko ne glede na različna jezika veliko manjše kot neke drugje.

Ker v EU v zadnjih desetletjih raste število DČM (gl. Jorens idr., 2015) in ker gre za neraziskano področje razvijanja večjezičnosti, so raziskave na tem področju gotovo perspektivne. To velja tudi za položaj Slovenije na t. i. vzhodni osi (gl. podatke Eurostata) dnevnih čezmejnih migracij, kjer se DČM vozijo na delo predvsem v Avstrijo, pa tudi v Italijo in drugi sosednji državi.

V zgoraj omenjenih raziskavah DČM, ki se dnevno vozijo na delo iz vzhodnih regij Slovenije v avstrijski zvezni deželi Štajersko in Koroško, področje odnosa do jezikov, ki (naj) se jih otroci DČM učijo v šolskem ali izvenšolskem kontekstu, ni tematizirano. Vse tri raziskave (Lipavic Oštir, 2018a; Lipavic Oštir, 2018b in Tibaut, 2023) omenjajo pojav tako imenovanih *Fernsebkinder* (posameznikov, ki so receptivno in nekateri tudi produktivno znanje nemščine usvojili preko gledanja nemških televizijskih programov), vendar pa sam pojav *Fernsebkinder* ne pomeni nujno posebnega truda, kar pomeni spodbujanje učenja nemščine pri njihovih otrocih. Seveda je možno pričakovati nekakšno pozitivno stališče, če si sam bil deležen ugodnosti zaradi usvojenih spretnosti v nemškem jeziku kot posledica gledanja nemških televizijskih programov, vendar tega ne moremo posploševati.

Na prisotnost nemškega jezika v domačem okolju v Sloveniji kaže izjava iz študije primera (Lipavic Oštir, 2018a), v kateri je DČM ugotovila, da njeno družinsko življenje zaznamuje uporaba slovenščine, medtem ko izjemo predstavlja spremljanje konzum medijev, kjer nemščina močno prevladuje. Na osnovi tega seveda lahko predpostavljamo, da otroci DČM z mediji usvajajo nemščino, da sodijo torej med t. i. *Fernsebkinder*, DČM pa pričakujejo tudi, da se bodo otroci nemško učili tudi v sklopu šolskega sistema.

V raziskovalnem gradivu, ki je bilo zbrano za kvalitativno analizo intervjujev DČM (Lipavic Oštir, 2018b) najdemo tudi izjave, ki sicer v sami objavi niso navedene, so pa del gradiva. Kot primer dve izjavi:

»Žal mi je, da se sam nisem učil nemško v šoli. Bi mi bilo veliko lažje, ko sem začel delati v Avstriji. Zato si želim, da se bodo moji otroci učili nemško v šoli. Zdaj sta še oba v vrtcu in imajo nemščino, no, bolj se igrajo in pojejo, ampak so še mali. Ko bosta šla v šolo, bomo izbrali nemščino, ker se lahko odločijo, ali bo prvi jezik nemščina ali angleščina.« (R., 34 let)

Razvidno je jasno stališče, da je smiselno otrokom omogočiti lažjo pot pri usvajanju nemščine. Druga izjava prinaša splošno jezikovno politično stališče:

»Tu pri meji, kjer smo doma, bi se vsi morali učiti nemško. Takoj od začetka v šoli. Saj angleščina pride kasneje in vsi se je naučijo zadosti.« (M., 48 let)

Obe izjavi je treba interpretirati v perspektivi jezikovnega vsakdanjika DČM. To so posamezniki, ki začnejo s svojim delom v Avstriji z zelo različno razvitimi jezikovnimi kompetencami v nemščini. V splošnem jih lahko delimo na tiste, ki se nemščine v Sloveniji niso učili, in tiste, ki imajo za seboj pouk nemščine ali pa usvajanje jezika po televiziji ali kako drugače. Slednji so seveda v veliki prednosti, kar pa je spet odvisno od narave dela, poklica in sodelavcev. Vendar tudi ta skupina doživlja jezikovne težave, ki so pogojene s skoraj dosledno rabo narečij avstrijske nemščine, ki pa se je DČM v šoli v Sloveniji niso učili (prim. Učni načrt: nemščina, gimnazija; splošna, klasična, strokovna gimnazija. Ljubljana, Slovenija, letnica 2008 str. 10). Prednost imajo tisti, ki so razvili senzibilizacijo za avstrijska narečja ob gledanju televizije, vendar tudi ta prednost ni tako velika. Tako bolj ali manj vsi (prim. Lipavic Oštir, 2018a; Lipavic Oštir, 2018b in Tibaut, 2023) potrebujejo neko prehodno obdobje, v katerem usvojijo dovolj receptivnih spretnosti v avstrijskih narečjih. Jezikovni vsakdanjik DČM predstavlja zelo različne kontekste in kombinacije ter rezultira v razvijanju zelo različnih jezikovnih strategij, kar je izhodišče za to, da želijo svojim otrokom manj ovir na poti razvijanja večjezičnosti kot DČM ali sicer na sploh.

Rezultati ankete med dijaki in dijakinjami

Na osnovi opisane situacije glede pojava DČM v vzhodnih regijah v Sloveniji izvajamo naslednji raziskovalni vprašanja.

- A. V kolikšni meri vpliva funkcionalna večjezičnost staršev DČM na stališča dijakov oz. dijakinj glede učenja nemškega jezika, odnosa do tega jezika in želje za prihodnost? Izhajamo namreč iz tega, da dnevni stik staršev z nemškim jezikom in kulturnim okoljem, pogojen s poklicno dejavnostjo, sooblikuje družinsko jezikovno politiko (o različnih vrstah jezikovne politike glede na vrsto okolij gl. npr. Marten, 2016, ki govori o t. i. nedržavni jezikovni politiki, med katero sodijo zelo različne oblike: jezikovna politika v družini, v neki šoli, v bolnišnici, domu za ostarele itd.).
- B. Kaj nam pove primerjava s skupinami otrok migrantov, ki obiskujejo šole v Sloveniji? Ker na odnos do jezikov in tudi motivacijo vplivajo različni nejezikovni dejavniki, želimo ugotoviti, ali obstajajo relevantne razlike med njimi in med dijakinjami oz. dijaki, katerih starš oz. starši sodijo med DČM.

Ozek izbor raziskav na področju razvijanja večjezičnosti slovenskih DČM in tudi sicer primerljivih raziskav dopolnjujemo s podatki iz ankete, izvedene med dijaki v letu 2023. Anketa je ugotavljala različne aspekte odnosa in motivacije za učenje nemščine, tukaj navajamo podatke, ki predstavljajo dijakinje oz. dijake, katerih sta v Avstriji zaposlena oba starša ali le eden.

Celoten vzorec ankete predstavlja 358 dijakov in dijakinj z različnih srednjih šol v Mariboru in z Gimnazije Frana Miklošiča v Ljutomeru, ki jo obiskujejo tudi dijaki in dijakinje iz Prekmurja. Gre torej geografsko in gospodarsko za okolja, kjer DČM predstavljajo nezanemarljivo skupino delojemalcev. Med vsemi, ki so rešili anketo, je 70 dijakov oz. dijakinj z enim od staršev DČM ali obema, kar predstavlja natanko 20 % anketiranih. Predstavljamo rezultate analize ankete v tistem delu, ki nam dajejo odgovore na zgoraj zastavljeni raziskovalni vprašanji.

Motivacija za učenje nemščine glede na dejavnik, ali eden od staršev ali oba starša sodita v skupino DČM (v nadaljevanju *+staDČM*) ali ne (v nadaljevanju *-staDČM*), pokaže razliko med obema skupinama, kar prikazuje tabela 1.

Tabela 1: Lastna ocena motivacije za učenje nemščine pri obeh skupinah dijakinj oz. dijakov glede na starše DČM

		+staDČM	-staDČM
Lastna ocena motivacije za učenje nemščine	da	51,4 %	48,6 %
	ne	39,9 %	60,1 %

Podatki kažejo prisotnost motivacije pri dijakih oz. dijakinjah, katerih eden od staršev ali oba starša sodita v skupino DČM, vendar pa opozarjamo na to, da podatke lahko glede na statistično signifikantnost ($P = 0.081$) razumemo samo kot težnjo.

Podatkom o lastni oceni motivacije dodajamo tudi odzive dijakinj oz. dijakov na različne predpostavke, povezane z razlogom za učenje nemščine kot tujega jezika. Te so:

- *nemščino se učim, ker sem se za nekaj moral/-a odločiti;*
- *nemščino se učim, ker je to bila moja lastna želja;*
- *nemščino se učim, ker tako želijo moji starši in*
- *nemščino se učim, ker bom ta jezik nekoč potreboval/-a.*

Posamezne predpostavke so med seboj različne, saj kažejo na zelo različne nejezikovne okoliščine. Glede na to, da je T_{J2} v programu splošne gimnazije obvezni predmet, dijaki morajo izbrati enega od ponujenih tujih jezikov. Tako prvo predpostavko razumemo predvsem kot odločitev med nemščino in jeziki, kot sta španščina in francoščina. Druga in tretja predpostavka nekako nedefinirano izražata želje, kar lahko vsebuje tako čustvene kot racionalne elemente. Zadnja predpostavka je pragmatične narave in kaže na (ne)zavedanje o pomembnosti nemščine danes v slovenskem obmejnem prostoru.

V tabeli 2 navajamo odstotke tistih, ki so posamezno predpostavko izbrali kot takšno, ki velja zanje, in odstotke tistih, ki posamezne predpostavke niso izbrali/-e. Pri tem navajamo ločeno dijake oz. dijakinje, katerih eden od staršev ali oba starša sodita v skupino DČM ali ne.

Podatki oz. odstotki za posamezni skupini se razlikujejo. Diakinje oz. dijaki, katerih eden od staršev ali oba starša sodita v skupino DČM, so v manjši meri izbrali nemščino kot T_{J2} iz razloga, ker so pač nekaj morali izbrati. Razlika znaša 17,7 % in je statistično signifikantna. Ti podatki kažejo na nek kompleksnejši odnos dijakov oz. dijakinj iz te skupine do nemškega jezika in do njegovega pozicioniranja v prostoru kot tudi njegove vloge v življenju dijakov. Iz tega tudi izhaja, da so te diakinje oz. dijaki nemščino izbrali v večji meri utemeljeno oz. ciljno.

Med te utemeljitve lahko sodi to, da je bila nemščina njihova lastna želja (za 6,2 % pogosteje) ali pa želja njihovih staršev (za 5,5 % pogosteje). Ob tem ne moremo ugotoviti, kaj botruje oblikovanju take želje. Gre namreč za kompleksno zgrajena stališča, ki temeljijo na vrsti dejavnikov, npr. odnos do jezika doma, odnos do jezika v šoli, v medijih, izkušnje s poukom nemščine v osnovni šoli, spekter želja in načrtov za prihodnost idr. Ne glede na vse navedeno kažejo podatki, da je želja po učenju nemščine pogosteje izražena v skupini dijakinj oz. dijakov iz družin, kjer je eden od staršev ali oba zaposlena v nemško govoreči državi.

Tabela 2: Lastna ocena razlogov za učenje nemščine pri obeh skupinah dijakinj oz. dijakov glede na starše DČM

Predpostavka/skupini dijakinj oz. dijakov	-staDČM		+staDČM		Statistična signifikantnost
	da	ne	da	ne	
Razlogi za učenje nemščine:					
... za nekaj sem se moral/-a odločiti	47,7 %	52,3 %	30 %	70 %	$\chi^2 = 7.175, P = 0,007$
... ker je to bila moja lastna želja	32,4 %	67,6 %	38,6 %	61,4 %	/
... ker tako želijo moji starši	18,8 %	81,2 %	24,3 %	75,7 %	/
... ker bom ta jezik nekoč potreboval/-a	61,3 %	38,7 %	65,7 %	34,3 %	/

Vprašanje izjemno pomembne vloge staršev pri oblikovanju stališč učenk oz. učencev do učenja tujega jezika (konkretno angleščine) so pokazale raziskave Klemen Blatnik in Bratož (2021) za starost v tretjem razredu OŠ. Nekako bi pričakovali, da ta pomembna vloga staršev z leti upada in da se prijatelji, sošolci oz. sošolke uveljavljajo kot pomemben dejavnik, vendar pa naši podatki kažejo, da starši tudi v srednji šoli še imajo vlogo pri oblikovanju stališč, povezanih z učenjem jezikov ipd.

Zavedanje o potrebnosti razvijanja jezikovnih spretnosti v nemščini je sorazmerno jasno izraženo v obeh skupinah dijakinj oz. dijakov, pri čemer je ta potreba pogosteje izražena v skupini z DČM med starši (za 4,4 %). Djakinje oz. dijaki se zavedajo pomembnosti nemščine v bodočem življenju, kar ne velja samo za tiste, ki lahko pomembnost nemščine opazujejo v lastni družini, ampak tudi za druge. Navsezadnje je položaj nemškega jezika nedvomno pomemben na področju gospodarstva v Sloveniji (gl. Tibaut in Lipavic Oštir, 2024) in skupaj s položajem v šolstvu, skozi prizmo sosedstva ter zgodovinskih razmerij oblikuje položaj nemščine kot tako imenovanega *dopolnjevalnega jezika v družbi* (prim. teoretični koncept, kot ga pojasnjuje Marten, 2021).

Odnos do nemškega jezika in učenja nam pokažejo tudi odgovori na vprašanja glede želje po izboljševanju znanja nemščine in želja po študiju v nemško govorečih državah, ki smo ju prav tako preverili v anketi. Rezultate prikazujemo v tabelah 3 in 4.

Tabela 3: Želja po izboljšanju znanja nemščine pri obeh skupinah dijakinj oz. dijakov glede na starše DČM

Predpostavka/skupini dijakinj oz. dijakov	-staDČM		+staDČM		Statistična signifikantnost
	da %	ne %	da %	ne %	
Razlog za učenje nemščine:					
Po srednji šoli želim izboljševati znanje nemščine.	44,4	55,6	61,4	38,6	$\chi^2 = 6,511$, P = 0,011

Razlika med obema skupinama je relevantna in tudi statistično signifikantna. Znaša 17 % v prid skupini, kjer eden od staršev ali oba sodita v skupino DČM. Odstotki pri tej skupini so primerljivi s tistimi iz tabele 2, ko gre za vlogo nemščine v življenju (ta jezik bom nekoč potreboval/-a), obenem pa so v nasprotju s podatki za skupino brez DČM med starši. Tudi ta skupina v več kot polovici (61,3 %) meni, da bo nemščino še potrebovala nekoč v življenju, vendar pa se je v veliko manjši meri pripravljena oz. ne namerava po končani srednji šoli še pridobivati znanj na področju nemškega jezika. Med obojima očitno ni neposredne korelacije, kar lahko pripišemo več razlogom, kot so nepoznavanje položaja nemščine v gospodarstvu in drugje, šibka želja ipd.

Dijakinje in dijaki v obdobju srednje šole gotovo razmišljajo o tem, kaj bodo počeli po maturi, saj vedo, da jim nadaljnje izobraževanje zagotavlja boljše poklicne, finančne in družbene možnosti. Tako razmišljajo tudi o izbiri in kraju študija. Z integracijo Slovenije v EU so jim odprte enakovredne možnosti pri prijavi na študij v vseh državah EU, kjer pa obstaja *numerus clausus*, pa imajo vlogo tako uspeh na maturi in v srednji šoli, sprejemni izpiti in tudi obvladovanje jezika, v katerem se izvaja dotični študijski program. Glede študija v nemško govorečih državah so dijakinj in dijakom na voljo poti, po katerih si lahko zagotovijo ustrezno kvalifikacijo iz nemškega jezika, to sta predvsem *Deutsches Sprachdiplom* in izpiti Goethe Instituta. Ob tem je treba dodati, da obmejni položaj regij v vzhodni Sloveniji ugodno deluje tudi na izbiro študija v Avstriji, kar je dodatno atraktivno zaradi kakovosti univerz, kot sta univerzi v Gradcu in na Dunaju. Po podatkih *Zveznega ministrstva za izobraževanje, znanost in raziskovanje R Avstrije* (pridobljenih po elektronski pošti 1. 3. 2024) je v zimskem semestru 2023 v Avstriji na državnih in zasebnih univerzah na Dunaju in v Gradcu ter na zasebnih univerzah na Dunaju in na visokih strokovnih šolah v obeh mestih študiralo skupaj 1010 študentov in študentk iz Slovenije. Število ni zanemarljivo, če upoštevamo, da je treba za študij v Avstriji dokazati določen nivo obvladovanja nemščine, izjema so posamezni programi – predvsem na zasebnih univerzah.

V anketi smo želeli tudi preveriti, koliko dijakinj in dijakov razmišlja o študiju v Avstriji in Nemčiji, ter preveriti razlike med obema skupinama (s starši DČM in brez). Rezultate smo zbrali v tabeli 4.

Tabela 4: Razmišljanje o študiju v Avstriji ali Nemčiji glede na starše DČM med dijakinjami oz. dijaki

Predpostavka/skupini dijakinj oz. dijakov	–staDČM			+staDČM			Statistična signifikantnost
	da %	mogoče %	ne %	da %	mogoče %	ne %	
Razmišljam o študiju v Avstriji ali Nemčiji.	3,1	25,8	71,1	18,6	38,6	42,9	$\chi^2= 27.101$, $L=0,001$

Rezultati iz tabele 4 kažejo največje razlike med obema skupinama dijakinj oz. dijakov. Kar 15,5 % več tistih s starši DČM razmišlja o študiju v Avstriji ali Nemčiji in 12,8 % več jih te možnosti ne izključuje ter se jim študij v omenjenih državah zdi mogoč. Na drugi strani pa je kar 28,2 % več tistih, ki ne razmišljajo v študiju v Avstriji ali Nemčiji in sodijo v skupino dijakinj oz. dijakov brez staršev DČM. Podatki so statistično signifikantni, vsebinsko pa kažejo odprtost do nemško govorečega prostora, ki jo nedvomno v neki meri omogoča izkušnja staršev DČM ali pa družinska jezikovna politika, ki lahko vsebuje tako preživljanje časa v sosednji Avstriji (ali Nemčiji), spremljanje medijev iz teh dveh držav ali pa finančne ugodnosti, ki jih družini prinaša status enega od staršev DČM ali obeh. Kot kažejo raziskave (prim. Lipavic Oštir, 2018a ali druge), je namreč finančni razlog tisti, ki botruje širjenju pojava DČM na vzhodni in zahodni osi v Evropi.

Diskusija oz. odgovori na raziskovalni vprašanja

Podatki iz ankete nam v veliki meri omogočajo, da odgovorimo na zastavljeni raziskovalni vprašanja. Djakinje oz. dijaki, katerih eden od staršev ali oba sodijo med DČM, v primerjavi s tistimi, ki med starši nimajo DČM:

- izkazujejo motivacijo za učenje nemščine nasploh;
- pogosteje so se ciljno odločili za nemščino kot Tj2;
- pogosteje je bila to njihova želja;
- pogosteje je bila to želja njihovih staršev;
- pogosteje predvidevajo pomembnost in uporabnost nemškega jezika kasneje v njihovem življenju;

- pogosteje si želijo po končani šoli še naprej izboljševati svoje znanje nemškega jezika in
- pogosteje razmišljajo o študiju v Avstriji ali Nemčiji oz. ga načrtujejo.

Na prvi pogled se zdi, da samo neposredno izražena želja staršev po učenje nemščine za otroke kaže na oblikovanje stališča in želja, povezanih z učenjem nemščine. To bi pomenilo, da vpliv staršev DČM prepoznamo samo v tem aspektu. Vendar pa je treba na jezikovno politiko v družini pogledati širše. Gre namreč za kompleksnost stališč, želja, navad, načina življenja, vrednost in še česa, kar z majhnimi koraki in pogosto samo posredno izraženimi stališči oblikuje jezikovno politiko v družini, ki se seveda tiče celotnega spektra jezikov in zvrsti. Študij na področju jezikovne politike v družinah DČM ne najdemo, najdemo pa vrsto primerljivih študij, ki se nanašajo na jezikovno politiko v družinah migrantov, ki so se v celoti preselile v nemški jezikovni prostor, npr. Braband, 2019, Panagiotopoulou in Zettl, 2021 in Uçan, 2022. Te študije vse ugotavljajo pomembnost jezikovne politike v družini za razvoj jezikovnih spretnosti druge generacije, tj. otrok, in oblikovanja stališč do jezikov. Izhajamo iz tega (gl. poglavje o DČM), da posamezniki (gl. Lipavac Oštir, 2018b; Tibaut, 2023), ki dnevno preživijo svoj delovni čas v Avstriji in izražajo svoje dobro počutje in prepoznavajo ugodnosti prehajanja čez mejo na delo, na posreden in neposreden način oblikujejo pozitivno jezikovno politiko do nemškega jezika in kulture v svojih družinah, obenem pa neposredno tudi izražajo svoja stališča o uporabnosti razvijanja spretnosti v nemškem jeziku ter možnosti študija v nemškem govornem prostoru. V tem smislu rezultati naše ankete potrjujejo pozitivno jezikovno politiko do nemškega jezika v družinah z DČM oz. – povedano z druge perspektivne – ugotavljamo pozitivnejšo jezikovno politiko v primerjavi z družinami brez DČM. Pojav dnevnih čezmejnih migrantov poznamo v Sloveniji ne samo kot odhajanje na delo v sosednje države, ampak tudi kot obraten pojav s stališča slovenskega prostora, s čimer mislimo predvsem na dnevne migracije iz Hrvaške v Sloveniji v obmejnem pasu (npr. v krajih kot Rogaška Slatina). Do danes ne premoremo raziskav razvijanja jezikovnih strategij, razvijanja funkcionalne večjezičnosti pri teh skupinah in prav tako ne razpolagamo z raziskavami o jezikovni politiki v njihovih družinah na Hrvaškem. Neke določene vzporednice lahko ugotovimo za primere druge generacije t. i. zdomcev (gl. npr. Ščukanec in Durbek, 2021), ki po preselitvi nazaj na Hrvaško in bivanju v tej državi izpričujejo identifikacije tako s hrvaškim kot nemškim prostorom ter povezanost z njim. Razen DČM govorimo v Sloveniji danes

predvsem o migrantih, ki so se priselili iz držav nekdanje Jugoslavije, katerih generacijska struktura izkazuje lahko tudi že več generacij. Primer večgeneracijskega prebivanja v Sloveniji je posledica beguncev leta 1991, kjer je okrog 70000 bošnjaških migrantov prebivalo po begunskih centrih in še dodatnih 30000 pri svojcih in sorodnikih. Dodatni razlogi za selitve iz bivše Jugoslavije v Slovenijo je premik na podobno ali slabše delovno mesto v zameno za boljše plačano delo (Josipovič, 2013). S stališča šolske politike in tudi jezikovne politike v posameznih družinah se pojavlja vrsta vprašanj, med katerimi je tudi vprašanje stališča in občutenja jezikov, s katerimi živijo druge generacije migrantov, ko so del šolskega sistema. V ta namen je bila v letu 2012 v sklopu projektnih aktivnosti Oddelka za germanistiko Univerze v Mariboru opravljena anketa med osnovnošolci od petega do devetega razreda, ki je želela ugotovljati (ne)uspeh romskih učencev v šoli, obenem pa je zajela tudi učence iz družin migrantov. Rezultati, ki se nanašajo na romske učence, so bili objavljeni (Jazbec in Čagran in Lipavič Oštir, 2013), medtem ko tisti, ki se tičejo otrok iz družin migrantov, niso bili objavljeni, zato jih navajamo kot neobjavljeno projektno gradivo. Med anketiranimi ($n = 692$) jih je 163 navedlo naslednje različne jezikovne kombinacije, ki kažejo na jezikovno sliko družin migrantov: 85 jih je doma govorilo samo hrvaško (ali srbsko, bosansko) ali albansko ali pa slovensko in hrvaško (srbsko, bosansko)/albansko, 78 pa jih je doma govorilo slovensko/hrvaško (srbsko, bosansko)/albansko. Torej je bilo 163 učencev in učenk dnevno soočenih s tem, da so uporabljali dva jezikovna koda in med njima preklapljali glede na različne funkcije in domene jezikov. V anketi smo med drugim postavili odprto vprašanje *Kateri jezik imaš najraje?* Odgovori so pokazali naslednje: učenci in učenke iz družin, kjer so se govorili jeziki migrantov ali pa le-ti in slovenščina, so imeli najraje naslednje jezike: slovenščino, angleščino, albanščino, nemščino, španščino, bosanščino, madžarščino, hrvaščino in druge, ki pa so bili navedeni v manj kot dveh odstotkih. Slovenščino je na prvem mestu kot najljubši jezik navedla malo več kot tretjina učencev oz. učenk. Mešanih zakonov v Sloveniji ni toliko, da bi lahko to čustveno navezanost na slovenščino pojasnili z njimi, zato predpostavljamo, da se otroci migrantov zelo močno zavedajo, kako pomembna je slovenščina v njihovem vsakdanjiku v Sloveniji. Izstopali so samo učenci oz. učenke, ki so med jeziki družine navedli albanščino, saj je pri teh opaziti, da je albanščina jezik, ki ga imajo najraje. Anketa je nedvomno pokazala, da so identifikacije z jeziki na področju migracij izjemno zapletene in da nimajo enoznačne podobe. Nedvomno je področje migracij tisto, kjer se konceptidentifikacije z jeziki (kulturo itd.) najprej pokaže kot nezadosten, saj stara logika identitete (Hall, 1994) predpostavlja pravi, resnični jaz in

pomeni, da ljudje, ki se identificirajo na enak način, vsi izgledajo enako, čutijo enako in se dojemajo enako. To v današnjih družbah ni več sprejemljivo, zato Hall namesto identitete kot zaključene stvari raje predlaga identifikacije, ki pa predstavljajo proces. To pomeni, da človek nima fiksne identitete, temveč je v nenehnem procesu različnih kulturnih identifikacij in govorimo lahko o večplastnih identitetah. Velički in Aladrovič Slovaček (2020) pišeta tako npr. o povezavah evropske identitete in učenju tujih jezikov. Katere relacije lahko ugotovljamo med izjavami, stališči idr., kot so se pokazale v obeh anketah? Nedvomno je na prvem mestu kompleksnost, ki jo pogojuje kontekst migracij. Odločilna v tem kontekstu je vrsta nejezikovnih dejavnikov, ki jo nujno spremlja funkcionalno večjezična raba v vsakdanjiku. Oboje deluje nenačrtovano in deloma načrtovano v smislu, da v družinskem okolju sprejmemo odločitve o rabi nekega jezika (ali zvrsti). S tem se pokaže pomembnost jezikovne politike v posamezni družini, ki jo v kontekstu migracij gotovo zaznamuje komponenta jezikovnega prilagajanja. Jezikovno prilagajanje je kot način delovanja ugotovljeno za zelo različne kontekste (npr. poslovna komunikacija, turizem, gl. npr. Franz, 2023) in je v migrantskem kontekstu del želje, uspeti v okolju, v katerega se je družina preselila, ali pa uspeti v okolju, ki je za starše trenutno aktualno, za mlajšo generacijo pa je verjetno, da bo odigralo neko pomembno vlogo, kar kažejo rezultati prve ankete in se nanašajo na situacijo DČM.

Literatura

- Bauer, L. in Trudgill, P. (1998) (ur.). *Language Myths*. London: Penguin.
- Bayram, M. (2006). *Languages and Identities. Preliminary Study. Languages of Education*. www.coe.int/lang
- Berner, E. (2017) (ed.). *Region – Sprache – Literatur*. V: J. Braband (ur.). *Mehrsprachigkeit in der Frühpädagogik. Subjektive Theorien von Eltern und Kitafachkräften vor dem Hintergrund migrationsgesellschaftlicher Ordnungen*. Bielefeld: transcript.
- Delucchi Danhier, R., & Mertins, B. (2018). Psycholinguistische Grundlagen der Inklusion: Schwerpunkt Bilingualismus. In S. Hußmann & B. Welzel (Hrsg.), *DoProfiL – Das Dortmunder Profil für inklusionsorientierte Lehrerinnen- und Lehrerbildung* (S. 161–178). Münster: Waxmann.
- Franz, M. (2021). Arbeitsbezogene Sprachhandlungskompetenzen von SchulsozialarbeiterInnen im Kontext von Mehrsprachigkeit. V: Matticchio, Isabella in L. Melchior (ur.). *Mehrsprachigkeit am Arbeitsplatz*. Berlin: Frank&Tiemme. Str. 43–66.
- Fries-Tersch, E. in T. Tugran in H. Bradley (2017). *2016 Annual Report on intra-EU Labour Mobility*. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=17165&langId=en>
- Jazbec, S. in Čagran, B. in Lipavc Oštir, A (2013). Language Learning and Roma Pupils – the Case of Slovenia. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. 15/3. Str. 655–692.
- Holc, N. et al. (2008): *Učni načrt: nemščina, gimnazija; splošna, klasična, strokovna gimnazija*. Ljubljana: Zavod za šolstvo. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://epor-tal.ms-s.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/ucni_nacr-ti/UN_NE-MScina_gimn.pdf
- Jorens, Y. in Minderhoud, P. in De Coninck, J. (2015): *Comparative Report – Frontier Workers in the EU*. Brussels: Social Europe.

- Josipovič, D. (2013). Pseudoprostovoljne migracije: primer sistema notranjih migracij v nekdanji Jugoslaviji. *Ars & humanitas*, 7(2), 71–85.
- Klemen Blatnik, N. in Bratož, S. (2022). Pomen stališč učencev do angleščine za pouk v heterogenih razredih. *Revija za elementarno izobraževanje*. 15/3. Str. 317–337.
- Lipavic Oštir, A. in Jazbec, S. (2013) *Identifikacije s posameznimi jeziki pri otrocih prve generacije migrantov in otrocih iz slovenskih enojezičnih družin* (neobjavljeno projektno gradivo)
- Lipavic Oštir, A. (2018a): Varietäten des deutschsprachigen Raumes im Sprachrepertoire der Grenzgänger. In: Hornáček Banášová, M. in S. Fraštková (ur.). *Aktuelle Fragen und Trends der Forschung in der slowakischen Germanistik III*. 1. Aufl. Nümbrecht: Kirsch, 2018. Str. 192–217.
- Lipavic Oštir, A. (2018b): Ein Leben zwischen Dialekten. V: Kučič, V. (ur.). *Transkulturalität im mehrsprachigen Dialog = Transcultural communication in multilingual dialogue*. Hamburg: Dr. Kovač, 2018. Str. 87–105.
- Marten, Heiko F. (2016). *Sprach(en)politik. Eine Einführung*. Tübingen: Narr.
- Marten, Heiko F. (2021) Deutsch in seinem „äußeren Kreis“: Das Konzept Ergänzungssprache der Gesellschaft. *Schnittstelle Germanistik* 2/21, 195–215.
- Panagiotopoulou, J. A. in Zettl, E. (2021): Sprachpolitik in zugewanderten Familien und Einrichtungen frühpädagogischer Erziehung und Bildung. V: Georgi, V. B. in Y. Karakaşoğlu. (ur.): *Frühe Kindheit. Band 1. Reihe Migration, Diversität, Bildung*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag, Str. 49–64.
- Ščukanec, A. in Durbek, M. (2021). Überlegungen zum Deutschen und zu anderen Sprachen in Sprachbiografien mehrsprachig aufgewachsener Personen. *Schnittstelle Germanistik* 1–2, Str. 99–121.
- Tibaut, K. (2023). Sprachpraxis slowenischer Staatsangehöriger in Österreich: AuswanderInnen und GrenzgängerInnen im Vergleich = Jezikovna praksa slovenskih državljanov v Avstriji: primerjava meddržavnih selivcev in čezmejnih delavcev. *Doktorska disertacija*. Maribor: Univerza v Mariboru.
- Uçan, Y. (2022). *Erziehungsjel Mehrsprachigkeit. Eine qualitative Studie zu Erziehung und Elternschaft im Kontext von Migration*. Wiesbaden: Springer.
- Uradni list Evropskih skupnosti*, Uredba sveta, 14. 6. 1971, št. 1408/71). Pridobljeno 20. 2. 2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX-:31971R1408&from=SL>,
- Velički, D in Aladrovič Slovaček, K. (2021) European Identity and Multilingualism. *Revija za elementarno izobraževanje*. 13/3, 243–260.
- Wille, Ch. (2012). *Grenzgänger und Räume der Grenze. Raumkonstruktionen in der Großregion SaarLorLux*. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- Wille, Ch. (2017). Vermeintliche Ordnungen in Frage gestellt. *Terra cognita* 31. 44–46.

Avtorja

Jernej Čelofiga, mag. nemščine kot tujega jezika in poučevanja angleščine

Doktorski program Germanistične študije, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: jernej.celofiga@student.um.si

PhD students of German studies, University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia, e-mail: jernej.celofiga@student.um.si

Alja Lipavic Oštir, PhD

Redna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: alja.lipavic@um.si

Full professor, University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia, e-mail: alja.lipavic@um.si